

FOTO: PAU BARCELO

MIDSOMMARNATT: NOTES MEMORIALISTES A UN POEMA DE GABRIEL FERRATER

MARTA PESSARRODONA

POESIA I ZEITGEIST

Quan he vist publicat dins la dita edició definitiva de *Les dones i els dies*,¹ de Gabriel Ferrater, el poema «Midsommarnatt» m'he plantejat una vegada més —recordant la nota que el mateix GF va incloure-hi quan es va publicar per primera vegada— la força dels títols i com, a vegades, es capgiren. Segurament el millor és, ja des d'ara, incloure la nota de GF a la qual em refereixo i que es reproduïx en l'edició esmentada:

«*Midsommarnatt* correspon evidentment a *Midsummer Night*, i *Ljusa bla natt* vol dir «clara nit blava». La frase surt de *Doktor Glas* de Hjalmar Söderberg. Traduint aquest llibre, es va donar la coincidència que el dia mateix de Sant Joan em va tocar el passatge que descriu una nit de Sant Joan. Em fa l'efecte que la nit antiga de Tyko Gabriel Glas se'm va confondre una mica amb la meua nit precedent, i que d'aquesta confusió en va sortir aquest poema. No sé si em pot servir de consol de pensar que no és pas el primer poema del món que resulta d'un cert estat de confusió mental —i que com van les coses no serà segurament el darrer.»

També, potser, recordar que poema i nota van ser publicats en una revista curiosa, fins i tot de format (un full gran plegat en sis pàgines de paper, gruixut, enter), *La Mosca* (en el segon i, diria, darrer número).

1. Gabriel Ferrater, *Les dones i els dies*, edició completa. Barcelona: Edicions 62/labutxaca, 2010.

Seguint amb les prèvies recordaré, com ho fa l'autor de les «Notes i índexs» del volum al qual m'acabo de referir, Jordi Cornudella, que *La Mosca* era, més que una revista, un full venal (10 pessetes) d'informació de les editorials Edicions 62, Editorial Lumen i Editorial Seix Barral, *maisons d'édition* que avui formen part de potents conglomerats editorials. Avui per avui, *La Mosca* és una eina esplèndida, també, per entendre el *Zeitgeist* (de 1968!). Per començar, era una revista castellana que, en aquell segon número, incloïa dos textos catalans. Un d'ells era el poema de GF amb la seva nota, que acabo de transcriure, que a la coberta de la revista apareixia anunciat a la secció «Poema inédito»; i un article d'Eduard Bonet, «Art i topologia 1», dins de la secció anunciada a coberta com «Matemàtica». Paradigmàtic, en aquest segon cas, si pensem que Eduard Bonet és avui l'autor d'un dels treballs més profunds i interessants dels que s'han publicat sobre GF. Em refereixo, naturalment, al volum no venal *Gabriel Ferrater i Robert Musil: entre les ciències i les lletres* (Barcelona: Residència d'Investigadors/CSIC, 2009). Un volum de més de 500 pàgines, per cert, amb el sucós apèndix D, que inclou la reproducció del poema de J. V. Foix, la seva Nadala de 1972, «Tots hi serem al port amb la Desconeguda», dedicat a GF. Foix, d'altra banda, va ser un gran amic i protector econòmic (un tret que, en general, es desconeix) de GF, dit sigui de passada, segons m'havia contat el mateix GF.

Per acabar amb *La Mosca* i el *Zeitgeist*, en aquell full/revista també hi havia articles de Félix de Azúa, de Ferran Fullà (tots dos en la secció «Literatura») i de Beatriz de Moura (secció «Ciencias Humanas»),

més un «Relato» de Julio Cortázar extret del llibre *Ceremonias*, publicat per Seix Barral. D'altra banda, el poema ferraterià tanca la primera cara del full desplegat horitzontalment, mentre que els articles i el crèdits de la revista són verticals.

Bo serà recordar (o llegir per primera vegada) aquest poema de Gabriel Ferrater de 1968:

MIDSOMMARNATT

Vaig saltar encara
una foguera
menuda. L'última?
Només uns mots
callats de sobte.
Ljusa blaa natt.
Murtra del símbol,
Murtra que viu.
Manent de l'una,
de fa tant de temps.
Lleial a l'altra
des de tan poc.
Tu la d'enguany,
Murtra en qui crec,
abraçam, no
símbol de res.
L'altra em vol fer
creure, perenne
obedient,
serf d'una gleva
on he d'encendre
corcats focs nous
(cadires, mànecs,
capçals dels llits
d'estius llunyans)
cada solstici,
quan és tan vell
saber com viren
els tombs dels anys.
Que cremin. Sigues
la més perenne,
tu, nit d'enguany.

EN PRIMERA PERSONA

Encara que vaig tardar exactament 25 anys a partir de la seva mort, 1972, a parlar de la meua relació amb GF (des d'ara, Gabriel), que cobreix el període que va de maig de 1968 fins a la seva mort, sí que voldria recordar que la nostra coneixença partia del fet que jo ja intentava ser poeta. Una dèria que encara avui mantinc i que resultava molt creïble per al meu amic tan enyorat Marià Vancells (1945-1971), també poeta, que va ser qui em va presentar un recull, *Setembre 30*, quan jo era a Londres, al Premi Carles Riba de 1967 (recordem que és un premi que s'atorga per Santa Llúcia, per tant al desembre). Distinció que no vaig obtenir, per sort, fa anys que afegeixo.

Per la meua part i bon punt tornada de la meua estimada Londres (era la primera vegada que hi era) a la tardor d'aquell any, 1967, em van començar a arribar notícies segons les quals el Gabriel, president aquell any del jurat del premi (que ell tampoc no va obtenir el 1959, per cert), em feia guanyadora. Les notícies m'arribaven en especial a través de la meua amiga ja aleshores i des de feia uns anys, Esther Tusquets (Esther, des d'ara), a l'època propietària directora de l'Editorial Lumen. Jo no coneixia el Gabriel i recordo que, des de Lumen, fins i tot l'Esther va telefonar a Seix Barral (el Gabriel no tenia —ni volia tenir— telèfon a casa: li provocava ensurts, li feia por) per parlar amb ell i concertar un aperitiu, per exemple, perquè ens coneguéssim. En Gabriel ja no treballava a l'editorial, n'era tan sols un col·laborador extern i força mal pagat, i aquell matí no hi era. Per tant, els pietosos desigs de l'Esther es van frustrar. També, jo podia abans haver-m'hi presentat, al Gabriel, perquè algunes vegades havíem coincidit al tren —avui de la Generalitat— que jo en dic del senyor Pearson. És a dir el tren/metro que ara, per simplificar, uneix Terrassa i Sabadell amb Barcelona. Cal que digui que sóc tímida, per més que no ho sembli?

Seguint amb el relat i intentant abreujar, es va concedir el premi i no se'm va atorgar i la brama deia que en Gabriel es va enfadar molt amb el «renyoc Teixidor» i els altres membres del jurat que presidia per torçar el seu desig de premiar-me. Sembla que els altres components del jurat —segons em va explicar el Gabriel més tard— van manifestar que jo era jove i que ja em presentaria novament al premi i me'l concedirien. Ras i curt: un 8 de maig de 1968, va haver-hi la presentació, a la Casa de la Ceràmica de Terrassa, d'un llibre amb un poema meu *Primers dies de 1968*, il·lustrat pels dibuixants i pintors del meu Bloomsbury local (Joan Cabezas, Antoni Padrós) més els dibuixants Àngel Garcia i Manuel Molí, també pintor, i dissenyat per la grafista del grup, Anna Alavedra (la Casa de la Ceràmica era propietat del seu pare), amb pròleg de Marc Molins, un alumne d'ESADE, activista antifranquista (Moviment Socialista de Catalunya, MSC), aleshores i actualment pintor.² Tots terrassencs, cal dir. Era una edició privada però venal i havia de presentar el llibre —segons constava a les invitacions reglamentàries que també vam fer— Alexandre Cirici Pellicer. Un retard, però, en l'arribada de l'avió que el retornava dels Estats Units ens va deixar, provisionalment, sense presentador. Va comparèixer, però, el Gabriel (amb en Joan Cabezas li havíem deixat targeta a la seva bústia de Sant Cugat) i li vam demanar de fer de presentador. Així va ser i sense fer-se pregar i brillantment, no cal ni dir-ho, tot i que acabava de llegir el poema en aquell moment. Entre el públic també hi havia en Josep Pedreira, de molt bon recordar i que mereix paràgraf a part.

Josep Pedreira, gallec d'origen, poeta ell mateix, era el creador i editor (sota el segell editorial d'Edicions Ariel) de la col·lecció de poesia *Les Quatre Estacions* i havia estat el creador de la col·lecció *l'Óssa Menor*. Pedreira ja m'havia

manifestat poc abans que, de tota manera, ell em volia publicar el llibre, com efectivament va ser el cas.³ En el sopar que va seguir la presentació que acabo de referir, Pedreira va reclamar un pròleg del Gabriel per al meu futur llibre. Hi va accedir encantat i vam concertar de veure'ns a Sant Cugat i dinar plegats al dimecres següent, a l'avui mític Mesón, cosa que no va ser possible: el Mesón tancava els dimecres i ell ho havia oblidat. No cal ara que puntualitzi com va anar aquell dia. N'hi ha prou dient que així va començar la nostra relació i la meva coneixença, també, d'un narrador clàssic suec, Hjalmar Söderberg, que ell estava traduint i que, imagino, ell mateix havia proposat de publicar. La resta és fàcil de deduir, llegint la nota que ell mateix va redactar per a *La Mosca*. Tan sols hi aportaré que aquella revetlla de Sant Joan la vam passar sols, sopant primer a un restaurant de l'avinguda de Sarrià de Barcelona i passejant per un Eixample on vam veure fogueres en algunes cantonades, per rematar-ho a l'Escullera del Port de Barcelona abans de retornar a Sant Cugat, al seu pis.

Fins aquí, i en el benentès que hi han hagut edicions anteriors de *Les dones i els dies* ferraterianes després de la seva mort, si no vaig errada, els eventuais lectors actuals es poden preguntar per què mai no s'hi va incloure aquest poema, «Midsommarnatt». La meva explicació em fa tornar al començament d'aquestes ratlles. És a dir, a la força dels títols i al seu capgirament. No hi ha dubte que, tant per a Söderberg com per al Gabriel, planava l'ombra sempre benèfica de Shakespeare i el seu *Midsummer Night's Dream*, que el poeta Salvador Oliva tradueix encertadament per *El somni d'una nit d'estiu*. Doncs bé, com que jo sóc la protagonista del poema (fixem-nos en la majúscula de Murtra), cosa que el seu germà Joan Ferraté sabia perfectament, jo vaig passar a

2. Marta Pessarrodona, *Primers dies de 1968*. Terrassa: Imprenta Ventayol, 1968.

3. Marta Pessarrodona, *Setembre 30*. Barcelona: Ariel, 1969. Pròleg de Gabriel Ferrater.

ser el seu «insomni», el del Joan, encara que no sé si d'una nit d'estiu o de totes les nits de l'any. Insomni provocat per haver estat massa prop del Gabriel, cosa que, aquesta és la lectura que n'he fet sempre, li impedia viure la vida del seu germà, tal com, potser, havia volgut fer sempre. Joan Ferraté, d'altra banda, retornat a Barcelona des del seu Edmonton, Canadà, on professava a la universitat, gairebé un mes després de la mort del Gabriel (l'hi vaig notificar jo telefònicament), la primera acció que va emprendre va ser la de demanar a la seva mare, la senyora Amàlia Soler, que renunciés a favor seu l'herència (!) del Gabriel, que va morir sense fer testament i, per tant, li requeia en ella. Aquest va ser el cas a la notaria Porcioles de Barcelona. En Joan justificava la mesura per tal de fer-se càrrec dels deutes del seu germà. Sí, hi havia un deute: si no recordo malament, de disset mil pessetes a la Llibreria Herder de la ciutat (avui Alibris). Ras i curt: tots els drets d'autor Gabriel Ferrater, a partir de 1972, van ser a les mans de Joan Ferraté, fins a la seva mort fa uns anys. Aleshores van passar a mans dels marmessors Ferraté. No cal ser un expert en Freud per treure'n conclusions.

NIT TRISTA DE SANT JOAN

No vam saltar ni l'última foguera.
Nit sense sorolls ni xiuxiueig de brases.
Nit de somnifer, letífera remor.

(¿ Quant de temps ha calgut
per saber cobejar el corb
—aquest literari animalot de color
d'ala de mosca?)

Nit per no viure-la:
dolor adéu, adéu amor.
Ho havíem cremat ja tot.

Aquest poema meu, sincerament, no recordo si és de 1969 o de 1970.⁴ A un lector, però, tan perspicax com Sam Abrams no li va caldre ni preguntar-m'ho per deduir que era una certa resposta al «Midsommarnatt» ferraterià. Així, quan va participar en el simposi «Gabriel Ferrater: una celebració», celebrat a la Residència d'Investigadors/CSIC de Barcelona al 2002, hi va aportar un esplèndid «paper»: «Clara nit (Söderberg, Ferrater i Pessarrodona: un triangle intertextual)», al qual remeto, encara que, crec, continua sent inèdit. En qualsevol cas i a tall de conclusió, voldria aportar algunes dades factuais.

Per començar, recordar que, quan vaig parlar per primera vegada a soles amb el Gabriel, com ja he contat, el primer que em va dir era que ell ja havia deixat la poesia i l'únic que li interessava era la lingüística. Una declaració que em va horroritzar, ho confesso. Com podia algú deixar l'excitació que suposa escriure poesia a favor d'una cosa tan ensopida com la lingüística (ara no em sembla tan tediosa la lingüística)? També, explicar que hi va haver més d'una separació —curtes, sempre— entre el Gabriel i jo en els quatre anys de la nostra relació. Si no recordo malament, sempre les vaig establir jo i el motiu (excepte en una ocasió) sempre va ser l'alcohol, per més que sóc testimoni del seu desig constant d'abandonar ell, precisament, l'alcohol. No m'estenc sobre aquest particular. Sí, però, explicitar —com ho faig a l'*In memoriam* («Bella dama coneguda») que vaig dedicar a la seva mare, anys després del seu traspàs, el de la senyora Amàlia Soler— que sempre vaig creure que el salvaria. No va ser així, però, ho sé molt bé. De tard en tard, això no obstant, encara crec que puc salvar-lo. Aquesta és sempre la força de l'amor.

4. Publicat per primera vegada a *Vida privada* (Barcelona: Lumen, 1973) i inclòs en antologies posteriors.

MARTA PESSARRODONA I ARTIGUES (Terrassa, 1941), escriptora, ha publicat recentment, *Poemes 1969-2007: Antologia* (2008), *Topografies* (2008) i *Animals i plantes* (2010). Memorialisme: *Mercè Rodoreda i el seu temps* (2005) i *Donasses* (2006). Assaig: *França 1939. La cultura catalana exiliada* (2010). Teatre: versió castellana de *La dama del mar*, d'Henrik Ibsen (adapt. Susan Sontag i dir. Robert Wilson, 2008). Traducció: obres de Doris Lessing, Susan Sontag, Simone de Beauvoir i Virginia Woolf. És la coordinadora del cicle de conferències «Haviem perdut la guerra: aspectes de l'exili intel·lectual català de 1939» (Residència d'investigadors/CSIC, octubre-desembre, 2010).